

ΦΥΛΛΩΔΗ ΛΑΧΑΝΙΚΑ

ΜΑΡΟΥΛΙ

ΥΠΟ ΚΑΛΥΨΗ

Α. Ι. Κώτσιρας
Αναπληρωτής Καθηγητής

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Εργαστήριο Λαχανοκομίας

Εισαγωγικά

- Θρίδαξ η ήμερος
  - Λατινική ονομασία: *Lactuca sativa* L.
  - Οικογένεια: Σύνθετα, Asteraceae
  - Αγγλικά: Lettuce
-

Καταγωγή-Ιστορικό

- Καταγωγή από το άγριο μαρούλι (ζιζάνιο) (*Lactuca serriola*)
- Σε τομές βλαστών και φύλλων εκρέει γαλακτώδης χυμός (latex)
- Συγγενικά είδη: αντίδι, ραδίκι.
- Χώρες προελεύσεως: Α. Μεσόγειος, Μικρά Ασία, Καύκασος, Περσία.

Καταγωγή-Ιστορικό

- Το μαρούλι τύπου Cos πιθανότατα προέρχεται από την Κω.
- Διατροφικό είδος εδώ και 2.000 χρόνια
- Αναφέρεται από τους Ηρόδοτο, Θεόφραστο, Διοσκουρίδη
- Γνωστό από τα αρχαία χρόνια ως **επίσπορον**
(επανειλημμένες σπορές στο έτος)

Παγκόσμια εξάπλωση της καλλιέργειας (ήπειροι)

- Ασία 68,5%
- Β.& Κ. Αμερική 17,4%
- Ευρώπη 11,1%
- Αφρική 1,1%
- Αυστραλία 0,6%

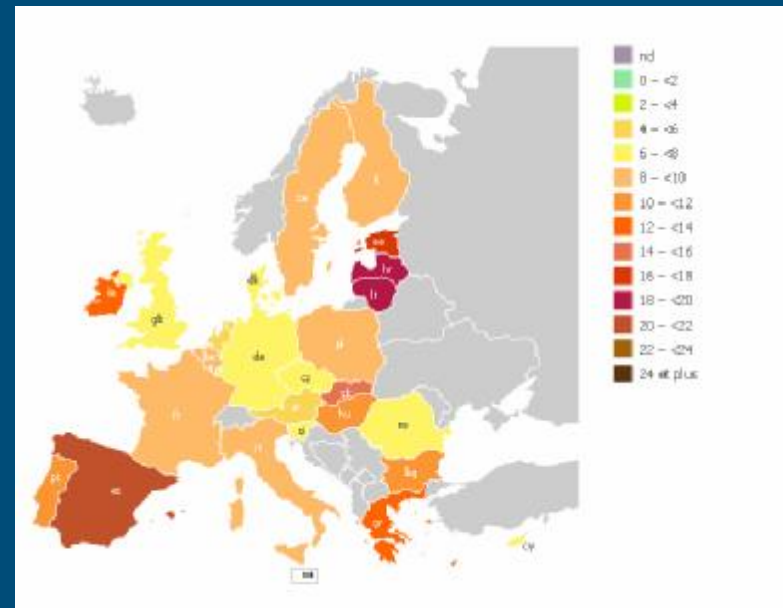

Παγκόσμια εξάπλωση της καλλιέργειας (χώρες)

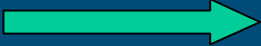
- Κίνα 56,1%
- Η.Π.Α. 15,5%
- Ινδία 4,3%
- Ισπανία 3,5%
- Ιράν 2,3%
- Ιαπωνία 2,2%
- Γερμανία 1,7%

Εξάπλωση της καλλιέργειας στην Ε.Ε (στρ.)

- Ισπανία 325.000
- Ιταλία 155.000
- Γερμανία 145.000
- Γαλλία 112.000
- Αγγλία 61.000
- **Ελλάδα 56.000**
- Πορτογαλία 46.000
- Ολλανδία 35.000

Χαρακτηριστικά της καλλιέργειας

- Το εμπορεύσιμο προϊόν είναι ολόκληρο το φυτό
  - συγκομιδή μια φορά
  - διάρκεια καλλιέργειας 3-8 εβδομάδες από την μεταφύτευση
  - άμεση επαναφύτευση διαδοχικές καλλιέργειες

Χαρακτηριστικά της καλλιέργειας

- Περιορισμένη ανάπτυξη του φυτού σε ύψος:
  - μικρή αξιοποίηση του όγκου του θερμοκηπίου
- Ανεκτικό φυτό σε συνθήκες χαμηλών θερμοκρασιών και χαμηλής ηλιοφάνειας
- Συνεχής εκμετάλλευση του θερμοκηπίου
- Μερική εκμετάλλευση του θερμοκηπίου τους χειμερινούς μήνες (μαρούλι → αγγούρι → τομάτα)

Χαρακτηριστικά της καλλιέργειας στην Ελλάδα

- Υπαίθρια κυρίως καλλιέργεια (όλο τον χρόνο)
  - κυρίως από νωρίς το φθινόπωρο-αργά την άνοιξη
- Περιορισμός της παραγωγής το καλοκαίρι
  - δημιουργία ανθικών στελεχών λόγω υψηλής θερμοκρασίας και του μεγάλου μήκους ημέρας (επιλογή ανθεκτικών ποικιλιών)

Μεγάλη ζήτηση το καλοκαίρι

- Καλλιέργεια σε **θερμοκήπια** σε υδροπονικά συστήματα (NFT, επίπλευση)

Χαρακτηριστικά της καλλιέργειας στην Ελλάδα

- Παραδοσιακά καλλιεργείται στο έδαφος
- Τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι καλλιέργειες εκτός εδάφους
- Αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα νωπά λαχανικά που είναι έτοιμα προς βρώση:
  - αυξημένη ζήτηση από τους καταναλωτές
  - ταχυφαγία, εστιατόρια, υπεραγορές, κλπ
  - εξέλιξη των μέσων συσκευασίας
  - εξαγωγικές δυνατότητες
  - πλεονέκτημα της Ελλάδος στα ποιοτικά χαρακτηριστικά

Καλλιεργούμενες εκτάσεις στην Ελλάδα

- 43.250 στρέμματα συνολικά
  - 39.750 υπαίθρια καλλιέργεια
  - **3.500 υπό κάλυψη!**

Βοτανικοί χαρακτήρες

Φυτό

- **μακράς ημέρας (σε κανονικές συνθήκες)**
  - δεν παράγει ανθικό στέλεχος αν η διάρκεια της ημέρας δεν περάσει κατά πολύ τις 12 ώρες φωτός
- **μονοετές, ποώδες**
- πολλοί καλλιεργούμενοι τύποι και ποικιλίες ανάλογα:
  - με τα χαρακτηριστικά των φύλλων
  - με τον σχηματισμό ή όχι κεφαλής

Βοτανικοί χαρακτήρες

Βλαστός

- Πολύ κοντός
- Φέρει φύλλα σε μορφή ροζέτας
- Αναπτύσσεται πολύ κατά την αναπαραγωγική φάση (ανθοφόρος)
- Ανεπιθύμητο χαρακτηριστικό

Βοτανικοί χαρακτήρες

Φύλλα

- Λεία, πλατιά, διαφόρων μεγεθών και σχημάτων
- Σπειροειδής διάταξη
- Χρώμα βαθύ πράσινο, πρασινοκίτρινο, κόκκινο, ιώδες
- Μεταβολή του χρώματος των χρωματιστών ποικιλιών αναλόγως της θερμοκρασίας (ευνοείται από τα χαμηλά επίπεδα)
- Διαφορές ανάλογα με την ποικιλία

Βοτανικοί χαρακτήρες

Ανθικό στέλεχος-Άνθη

- αυτογονιμοποιούμενο φυτό, δύσκολη η σταυρεπικονίαση
- δυσκολία στην σποροπαραγωγή
- δεν κυκλοφορούν πολλά υβρίδια στην αγορά
- ύψος ανθικού στελέχους 60-120 εκ
- άνθη ερμαφρόδιτα σε ταξιανθίες υπό μορφή βότρυ
- χρώμα ανθέων κίτρινο ή λευκοκίτρινο

Βοτανικοί χαρακτήρες

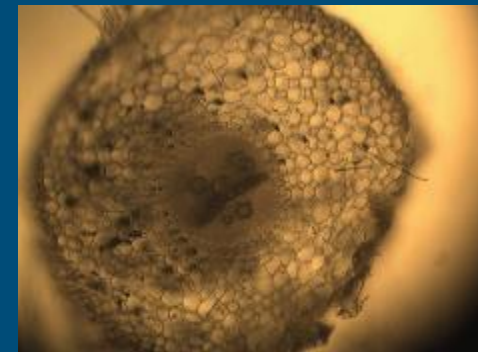
Ρίζα

πασσαλώδης

- ανάπτυξη σε βάθος 80-100 εκ (κυρίως μέχρι τα 30 εκ)
- με τις μεταφυτεύσεις η κεντρική ρίζα καταστρέφεται
  - θυссανώδες επιφανειακό ριζικό σύστημα
- Η ανατομία της ρίζας μεταβάλλεται ανάλογα με τον τρόπο καλλιέργειας:

αερέγχυμα

Διατροφική αξία

- Νερό 95,6%
- Πλούσιο σε βιταμίνες (B, C)
- Υψηλή περιεκτικότητα σε οργανικά οξέα, οργανικές ουσίες
  - μηλικό, κιτρικό
  - λακτουκίνη (ευχάριστη γεύση)
- Υψηλή περιεκτικότητα σε K, Mg.

Ομάδες-Τύποι μαρουλιού

Ταξινόμηση-Ομαδοποίηση αναλόγως:

- μορφή
- διάταξη φύλλων
- σχηματισμός, ή απουσία κεφαλής
- κύρια χρήση

Κως ή Ρωμάνα (Cos - Romaine)

- Ελλάδα, Μέση Ανατολή, Βόρεια Αφρική
- Φυτό όρθιο, ψηλό
- Κεφαλή λεπτή επιμήκης στο εσωτερικό
- Λεπτά μακριά φύλλα στο εξωτερικό
- Χρώμα συνήθως σκούρο πράσινο (υπάρχουν ποικιλίες με διάφορες αποχρώσεις του πρασίνου).
- Πιο ανθεκτικό σε αντίξοες καιρικές συνθήκες και μεταφορές σε σχέση με το κεφαλωτό

Λείο κεφαλωτό (Butterhead) (Γαλλική σαλάτα)

- Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη
- Κεφαλή σφαιρική
- Φύλλα λεία, τρυφερά, εύθραυστα, χωρίς εμφανείς νευρώσεις
- Χρώμα από ανοιχτό έως βαθύ πράσινο.
- Μικρή αντοχή στους μετασυλλεκτικούς χειρισμούς.
- Τα εσωτερικά φύλλα έχουν ελαιώδη υφή

Κατσαρό κεφαλωτό (Iceberg, Crisphead, Curly)

- Η.Π.Α. και Καναδάς
- Κεφαλή σφαιρική
- Φύλλα **κυματοειδή**, εύθραυστα με εμφανείς νευρώσεις
- Χρώμα από ανοιχτό έως βαθύ πράσινο.
- Καλή αντοχή στους μετασυλλεκτικούς χειρισμούς και στις μεταφορές.
- Καλλιεργητικές ιδιομορφίες.

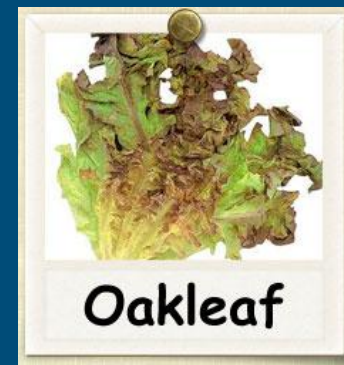

Χαλαρό ανοικτό φύλλωμα-Σαλάτες (Looseleaf)

- Χαλαρό ανοικτό φύλλωμα
- Δεν σχηματίζουν κεφαλή
- Φύλλα **κυματοειδή**
- Διάφορες αποχρώσεις φυλλώματος (πράσινο-κόκκινο)
- Παραλλαγές του τύπου οι ποικιλίες **Oak Leaf** και ο τύπος **Batavia**
- Καλή αντοχή στους μετασυλλεκτικούς χειρισμούς.

Batavia

Oakleaf

Looseleaf-Σαλάτες

Lollo rosso

Lollo Bionde

Oak leaf red

Oak leaf green

Batavia red

Κριτήρια επιλογής ποικιλιών

- Οι συνθήκες που επικρατούν στην αγορά σε σχέση με τις προτιμήσεις του καταναλωτή:
  - στην Ν. Ελλάδα καταναλώνεται κυρίως η Ρωμάννα,
  - στην Μακεδονία η σγουρή σαλάτα.
- Η εποχή φύτευσεως ώστε να αποφεύγεται το «ξεβλάστωμα».
- Η αντοχή σε ασθένειες και εχθρούς.

Κριτήρια επιλογής ποικιλιών

- Η αντοχή σε αντίξοες εδαφικές συνθήκες
  - υψηλή υγρασία, υψηλή αλατότητα)
- Η αντοχή σε φυσιολογικές ανωμαλίες
  - περιφερειακό κάψιμο
  - υάλωση

Επιθυμητά Χαρακτηριστικά

- Προσαρμογή στις απαιτήσεις του καταναλωτή
  - Καλή παραγωγική δυνατότητα
  - Μικρή τάση για γρήγορη παραγωγή ανθικού στελέχους
  - Διατήρηση του χρώματος των φύλλων
-

Επιθυμητά Χαρακτηριστικά

- Διατήρηση της συνεκτικότητας
  - Καλά γευστικά χαρακτηριστικά
  - Καλά αισθητικά χαρακτηριστικά
  - Σωστό στάδιο ωριμότητας
-

Επιθυμητά Χαρακτηριστικά

- Άρωμα
- Πυκνότητα-διάταξη φύλλων
- Σχήμα
- Χαρακτηριστικά αναπτύξεως (ανοικτό ή κλειστό)
- Ύψος
- Χρώμα
- Ελαστικότητα και υφή των φύλλων

Πολλαπλασιαμός

Πολλαπλασιαμός

Ανάπτυξη φυταρίων σε σπορεία

Πολλαπλασιασμός

- Συγκομιδή όλο τον χρόνο.
- Εποχές σποράς: όλο τον χρόνο.
- Διάστημα από την σπορά έως την συγκομιδή: 1-3 μήνες.
- Ο σπόρος παρουσιάζει λήθαργο και θα πρέπει να περάσουν αρκετοί μήνες μετά την συγκομιδή του για να σπαρθεί.
- Στην Ελλάδα γίνεται μεταφύτευση φυταρίων.
- Σημαντική η χρήση υγιών φυταρίων

Αυτόματη σπορά καλυμμένων σπόρων

- Μέθοδος κατάλληλη για μεγάλα φυτώρια
- Τοποθέτηση των σπόρων σε δίσκους μέσω μηχανών σποράς
  - αυτόματη τοποθέτηση υποστρώματος και σπόρου, κάλυψη, πότισμα

Μεταφύτευση

- Με τα χέρια ή με ειδικές φυτευτικές μηχανές σε μεγάλες μονάδες
- Γυμνόριζα
- Σε κύβους

- **Στάδιο μεταφυτεύσεως: στα 3-4 πραγματικά φύλλα**

- Σκληραγώγηση των φυτών για 6-8 ημέρες
  - σταδιακή διακοπή αρδεύσεως

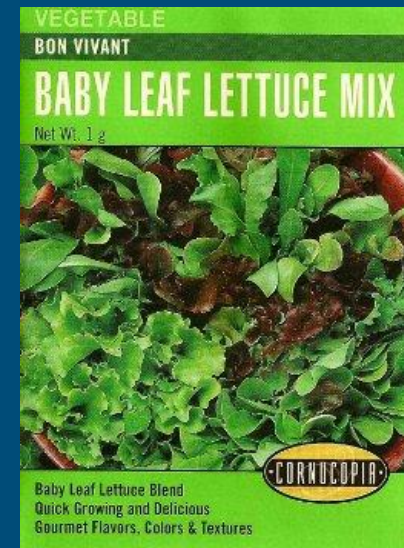
Πυκνότητες φυτεύσεως

Κριτήρια

- Εποχή φυτεύσεως (μεγαλύτερες το φθινόπωρο και την άνοιξη, μικρότερες τον χειμώνα)
- Τύπος-Ποικιλία (τα κεφαλωτά θέλουν περισσότερο χώρο)
- Επιθυμητό μέγεθος τελικού προϊόντος
- Τιμή (μέγεθος ή βάρος)
- Για κάθε αύξηση στην απόσταση φυτεύσεως κατά 1 εκ., ο αριθμός φυτών μειώνεται κατά 1.750 ανά στρέμμα

Πυκνότητες φυτεύσεως

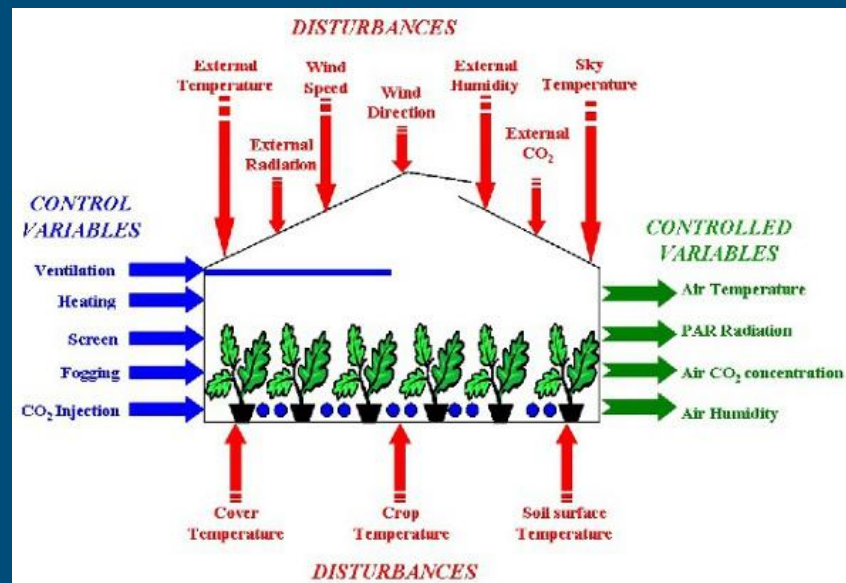
- Στα θερμοκήπια κυμαίνονται μεταξύ **10-30 φυτών ανά m²**
- Σε ορισμένες ποικιλίες που προορίζονται για προϊόν μικρού μεγέθους: **50-55 φυτά ανά m²**

Πυκνότητες φύτευσης

- Στην Ελλάδα εφαρμόζονται μεγαλύτερες αποστάσεις
- 20-40 εκ. και προς τις δυο κατευθύνσεις
- 25-35 εκ. επί της γραμμής και 30-50 εκ. μεταξύ των γραμμών
- Αριθμός κεφαλωτών ανά στρέμμα: 7.500-15.000
- Αριθμός φυτών τύπου Ρωμάνο ανά στρέμμα: 7.500-22.000
- Σε υδροκαλλιέργειες ο αριθμός φυτών μπορεί να κυμαίνεται μεταξύ 20.000 και 25.000 φυτών ανά στρέμμα

Απαιτήσεις σε κλίμα

Απαιτήσεις σε κλίμα

- **Λαχανικό ψυχρής εποχής**
  - Άριστες θερμοκρασίες ημέρας 19-23° C και νύκτας 7-11° C
  - Απαιτήσεις για καλή ποιότητα: χαμηλή θερμοκρασία νύκτας
  - Άριστη σχετική υγρασία 70-80%
-

Απαιτήσεις σε κλίμα

- Μικρότερες θερμοκρασιακές απαιτήσεις σε σχέση με τομάτα, μελιτζάνα, αγγούρι
- Χαμηλές θερμοκρασίες επιβραδύνουν την ανάπτυξη (<7° C)
- Προσεκτική επιλογή των ποικιλιών αναλόγως της εποχής καλλιέργειας
- Ο ρυθμός αναπτύξεως επιταχύνεται:
  - με υψηλή ένταση φωτισμού
  - με μεγάλη φωτοπερίοδο
- Οι περισσότερες ποικιλίες είναι ουδέτερες στον φωτοπεριοδισμό

Εξοπλισμένα θερμοκήπια

- Παραγωγή όλο το χρόνο
- Διατήρηση χαμηλών θερμοκρασιών το καλοκαίρι
  - δροσισμός-σκίαση
- Παραγωγή υψηλής ποιότητας προϊόντων

Θερμοκρασία

- Υψηλές θερμοκρασίες ($>30^{\circ}\text{C}$) **υποβαθμίζουν την ποιότητα**
  - πρόωρα ανθικά στελέχη
  - μη σχηματισμός κεφαλής σε κεφαλωτούς τύπους
  - πίκραση
  - οι κεφαλωτοί τύποι είναι πιο ευαίσθητοι από τους φυλλώδεις τύπους
- Το καλοκαίρι καλλιεργούνται ανθεκτικοί τύποι
- Στους $20-24^{\circ}\text{C}$ λειτουργία του συστήματος εξαερισμού

Θερμοκρασία

- Η θερμοκρασία ρυθμίζεται σε χαμηλά επίπεδα
  - στόχος η μείωση του κόστους παραγωγής

- Κατώτερη θερμοκρασία ρύθμιση:
  - 10-12° C την ημέρα
  - 6-7° C την νύχτα

- Οι χαμηλότερες τιμές αντιστοιχούν στα τύπου Iceberg
- Οι υψηλότερες τιμές αντιστοιχούν κυρίως στα λεία κεφαλωτά (Butterhead)
- Οι υψηλότερες θερμοκρασίες όχι > των 24° C

Μεταχείριση μικρής ημέρας

Οι υψηλές θερμοκρασίες και το μεγάλο μήκος ημέρας:

- Τάση για σχηματισμό ανθικών στελεχών (κυρίως στα τύπου Ρωμάννα).
- Έντονο φαινόμενο νωρίς το φθινόπωρο-αργά την άνοιξη-καλοκαίρι.
- Αντιμετώπιση με τεχνητή μικρή ημέρα
  - 8 ώρες φωτισμός από την σπορά μέχρι τα 2 φύλλα

Σχετική υγρασία

- Άριστο επίπεδο 70-80%
- Χαμηλές τιμές ευνοούν το περιφερειακό κάψιμο των φύλλων (**tip burn**)
- Υψηλές τιμές ευνοούν τις μυκητολογικές ασθένειες

Τεχνικές καλλιέργειας μαρουλιού

- Καλλιέργεια στο έδαφος
  - το μεγαλύτερο ποσοστό

- Καλλιέργεια εκτός εδάφους
  - μικρό ποσοστό (αυξανόμενο)

Καλλιέργεια μαρουλιού στο έδαφος

Καλλιεργητική πρακτική

- Επιλογή ποικιλίας
  - Επιλογή εποχής καλλιέργειας
  - Έλεγχος του εδάφους
  - Βασική Λίπανση
  - Εδαφοκάλυψη
  - Μεταφύτευση φυταρίων
  - Άρδευση-Υδρολίπανση
  - Φυτοπροστασία
-

Απαιτήσεις σε έδαφος

- Ευαίσθητο στις εδαφικές συνθήκες
- Υψηλές απαιτήσεις σε γονιμότητα, υδατοϊκανότητα, οργανική ουσία
- Καλή στράγγιση
- Πλέον κατάλληλα τα αμμοπηλώδη εδάφη
- Για πρώιμη παραγωγή προτιμώνται τα ελαφρά αμμώδη εδάφη
- Άριστο pH από 6-7,5
- Ευαισθησία στην υψηλή αλατότητα

Λίπανση-Θρέψη του μαρουλιού στο έδαφος

- Καλιόφιλο φυτό (κάλυψη των αυξημένων αναγκών σε κάλιο)
- Ευαισθησία στο περιφερειακό κάψιμο (tip burn)
- Ευαισθησία στην τοξικότητα Mn
- Απαιτητικό σε B
- Εμφανίζονται χλωρώσεις σε πολύ αλκαλικό περιβάλλον

Λίπανση-Θρέψη του μαρουλιού στο έδαφος

Προσοχή στις υπερλιπάνσεις με άζωτο

- συσσώρευση νιτρικών στα φύλλα
  - ευπάθεια σε ασθένειες
  - υδαρή φυτά
  - μη σχηματισμός κεφαλής στους κεφαλωτούς τύπους
-

Βασική Λίπανση

- Προηγείται εδαφολογική ανάλυση
  - Προσθήκη οργανικής ουσίας (εάν το επίπεδό της είναι χαμηλό)
  - Σε θερμοκήπια που καλλιεργούνται πολλά χρόνια, συνήθως δεν απαιτείται βασική λίπανση
-

Επιφανειακή Λίπανση-Υδρολίπανση

Εξαρτάται:

- Από τα χαρακτηριστικά και την γονιμότητα του εδάφους
- Από την βασική λίπανση που εφαρμόσθηκε

Γενικές συστάσεις (όρια συγκεντρώσεων):

- **100-150 mg/l N**
- **100-200 mg/l K**
- **20-30 mg/l P**
- **20-30 mg/l Mg**

Καλλιεργητικές φροντίδες

Άρδευση

Μεγάλες ανάγκες σε νερό

- υψηλές πυκνότητες φυτεύσεως
- φύλλα μεγάλα και υδαρή
- επαρκής άρδευση για υψηλή παραγωγή και ποιότητα
- κυρίως στάγδην άρδευση
- δευτερευόντως καταιονισμός

Καλλιεργητικές φροντίδες

Άρδευση

- Η υπερβολική υγρασία κατά τον σχηματισμό της κεφαλής δεν είναι επιθυμητή:
  - σχηματισμός χαλαρών κεφαλών
- Μεγάλες διακυμάνσεις στην υγρασία του εδάφους:
  - πίκραση των φύλλων

Φυτοπροστασία

Σημαντικότερες μυκητολογικές ασθένειες:

- Τήξη σπορείων (*Pythium sp.*, *Rhizoctonia solani*)
  - Περονόσπορος (*Bremia lactuca*)
  - Βοτρύτης (*Botrytis cinerea*)
  - Σκληρωτινίαση (*Sclerotinia sclerotiorum*)
  - Ωίδιο (*Erysiphe cichoracearum*)
-

Φυτοπροστασία

Σημαντικότερες εντομολογικές προσβολές:

- Αφίδες (*Muzus persicae*)
  - Αλευρώδης (*Thialeuroides vaporariorum*)
  - Θρίπας (*Frankiniella occidentalis*)
  - Έντομα εδάφους
-

Φυσιολογικές Διαταραχές

Υάλωση ή κάψιμο των νεύρων

- **Σύμπτωμα:** υδαρή φύλλα που αποκτούν υαλώδη εμφάνιση
- Το πρόβλημα εμφανίζεται όταν επικρατούν συνθήκες υψηλής ατμοσφαιρικής υγρασίας και χαμηλής εντάσεως φωτισμού, όπου το φυτό απορροφά νερό, αλλά δεν μπορεί να το αποβάλει λόγω περιορισμένης διαπνοής

Περιφερειακή Νέκρωση των φύλλων (tip burn)

- **Σύμπτωμα:** περιφερειακή νέκρωση των νεαρών φύλλων
- **Αίτια:** υψηλή EC, κακές συνθήκες ατμόσφαιρας (κυρίως χαμηλή σχετική υγρασία), ανεπαρκής εφοδιασμός των φύλλων με Ca, φτωχό ριζικό σύστημα, κλπ.

Καλλιέργεια μαρουλιού εκτός εδάφους

Πλεονεκτήματα της υδροπονίας στο μαρούλι

- Προσεκτικότεροι χειρισμοί στις λιπάνσεις
- Μεγαλύτερες πυκνότητες φυτεύσεως
- “Καθαρότερα” προϊόντα
- Περισσότεροι κύκλοι καλλιέργειας (8-15)
  - μεγαλύτερη παραγωγή: **41-55 kg/m²/y** (στο έδαφος 4-5 kg/m²/y)
- Μικρότερη κατανάλωση νερού
  - **20-25 l/kg/y** (στο έδαφος 250-270 l/kg/y)

Υδροπονικά συστήματα για καλλιέργεια μαρουλιού

- Σε στερεά υποστρώματα
  - πετροβάμβακας,
  - περλίτης,
  - ελαφρόπετρα,
  - ίνες καρύδας

Υδροπονικά συστήματα για καλλιέργεια μαρουλιού

Καλλιέργεια μαρουλιού σε στερεά υποστρώματα

Καλλιέργεια σε στερεά υποστρώματα

- Καλλιέργεια σε σάκους
- Καλλιέργεια σε υποδοχείς

Μειονεκτήματα της καλλιέργειας σε στερεά υποστρώματα

- Οι πυκνότητες φυτεύσεως είναι παρόμοιες με αυτές στις καλλιέργειες του εδάφους: 15-25 φυτά/m²).
- Αύξηση του κόστους παραγωγής λόγω της ανάγκης για συχνή αλλαγή των υποστρωμάτων (7-12 φυτεύσεις ανά έτος).
- Αυξημένες πιθανότητες προσβολών λόγω υπολειμμάτων του ριζικού συστήματος στο υπόστρωμα.
- Ανάγκη για απολύμανση του υποστρώματος (υπολείμματα ριζών).

Υδροκαλλιέργειες μαρουλιού

Υποκαθιστούν τα τελευταία χρόνια την κλασσική υδροπονία

Τύποι υδροκαλλιεργειών

§ Καλλιέργεια σε λεπτή μεμβράνη θρεπτικού διαλύματος (NFT)

§ Αεροπονία (Aeroponic technique, Root Mist Technique).

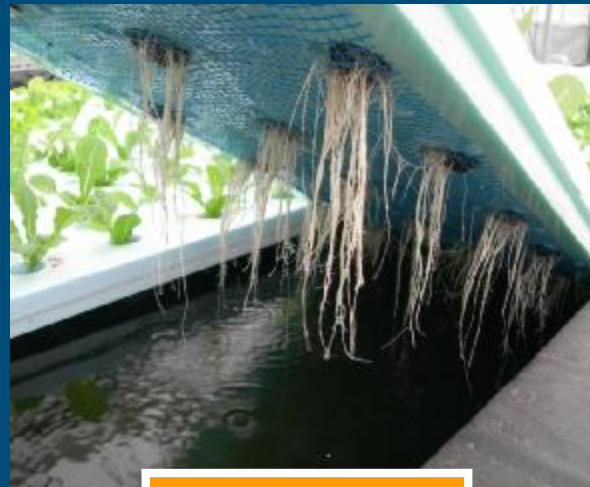
§ Σύστημα επιπλεύσεως ή καλλιέργεια σε βαθύ νερό (Deep water culture, Deep Flow Technique, Floating Technique).

§ Επιδαπέδια υδροπονία (Plant plane hydroponics)

Υδροκαλλιέργειες μαρουλιού

NFT

Επίπλευση

Αεροπονία

Λίπανση-Θρέψη μαρουλιού σε υδροπονική καλλιέργεια

- **Περιορισμένες διαφοροποιήσεις** της συστάσεως του θρεπτικού διαλύματος εντός του καλλιεργητικού κύκλου
  - μικρή διάρκεια καλλιέργειας
  - αποκλειστικά βλαστική ανάπτυξη
- **Η EC του θρεπτικού διαλύματος** θα πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ 2,2-2,7 mS/cm
  - ευαισθησία στην αλατότητα
  - υποβάθμιση ποιότητας (περιφερειακή νέκρωση, ή κάψιμο)

Λίπανση-Θρέψη μαρουλιού σε υδροπονική καλλιέργεια

- Η μείωση της EC ($< 2,2 \text{ mS/cm}$) έχει ως αποτέλεσμα:
  - μικρότερη μετασυλλεκτική ζωή
  - χαμηλότερη περιεκτικότητα σε καροτενοειδή (διατροφική αξία)
- **Στα μαρούλια που προορίζονται για κομμένες σαλάτες:**
  - αυξάνεται σκοπίμως η EC (στις υδροκαλλιέργειες)
  - καλύτερη μετασυλλεκτική ζωή και διατροφική αξία

Λίπανση-Θρέψη μαρουλιού σε υδροπονική καλλιέργεια

- Στην καλλιέργεια σε στερεά υποστρώματα επιδιώκονται χαμηλότερα επίπεδα EC.
- Αυξημένες απαιτήσεις σε K και P.
- Προσοχή στην συγκέντρωση $\text{NO}_3\text{-N}$ για να μην συσσωρευθούν στα φύλλα.
- Αυξημένη ευαισθησία στην τοξικότητα Mn.
- Απαιτούνται σχετικά υψηλά επίπεδα Fe στο θρεπτικό διάλυμα

Περιεκτικότητα σε NO_3

Καθορισμός μεγίστων επιτρεπτών ορίων NO_3

- Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1258/2011 (2-12-2011)
- Θεωρούνται λαχανικά πλούσια σε NO_3
- Η συσσώρευση εξαρτάται από:
  - θερμοκρασία
  - φωτοπερίοδο
  - ένταση φωτός
  - γενετικό υπόβαθρο
  - λίπανση
  - παροχή νερού

Μέγιστα επιτρεπτά όρια NO₃ στο μαρούλι

- Συγκομιδή από την 1η Οκτωβρίου έως τις 31 Μαρτίου
  - Υπό κάλυψη: 5.000 mg NO₃/kg
  - Υπαίθρια: 4.000 mg NO₃/kg
- Συγκομιδή από την 1η Απριλίου έως τις 30 Σεπτεμβρίου
  - Υπό κάλυψη: 4.000 mg NO₃/kg
  - Υπαίθρια: 3.000 mg NO₃/kg

Αντιμετώπιση της συσσώρευσης NO_3 στο μαρούλι

- Παρεμποδιστές νιτροποίησης (καλλιέργειες στο έδαφος)
- Επιλογή ποικιλιών
- Συγκομιδή στον κατάλληλο χρόνο
- Χρήση τεχνητού φωτισμού
- Μείωση του χορηγούμενου N την τελευταία εβδομάδα πριν την συγκομιδή (υδροπονικές καλλιέργειες)

Συγκομιδή

- Όταν τα φυτά αποκτήσουν το εμπορεύσιμο μέγεθος.
  - Στα τύπου **Ρωμάνα** απαραίτητη η εμφάνιση μικρής κεφαλής.
  - Στα **κεφαλωτά** όταν η κεφαλή αποκτήσει το χαρακτηριστικό μέγεθος και καλή συνεκτικότητα.
  - Στις σαλάτες όταν τα φύλλα είναι αρκετά μεγάλα, αλλά πριν σκληρύνουν και πικρίσουν.
  - Κόψιμο με το μαχαίρι και αφαίρεση των εξωτερικών φύλλων.
  - Τοποθέτηση σε πλαστικά ή χάρτινα κιβώτια
-

Συσκευασία

Συσκευασία

- Τα τελευταία χρόνια αρχίζει να κυριαρχεί η ατομική συσκευασία
  - σε ειδικές πλαστικές συσκευασίες
  - ανοικτές ή κλειστές (με οπές για τον αερισμό)

Συσκευασία

- Τα τελευταία χρόνια εμφανίζουν μεγάλο εμπορικό ενδιαφέρον οι έτοιμες κομμένες τυποποιημένες σαλάτες μαρουλιού
  - μίγματα διαφορετικών ποικιλιών μαρουλιού
  - μίγματα με άλλα φυλλώδη λαχανικά

Συσκευασία

- Μέσω της αναπτύξεως σε συστήματα υδατοκαλλιεργειών μπορούν να πωλούνται ως “ζωντανά” προϊόντα σε ειδικές συσκευασίες που προσδίδουν υψηλή προστιθεμένη αξία
  - μαζί με την ρίζα

Προτεινόμενα συστήματα καλλιέργειας

- Επίπλευση
- NFT
- Μέσω της αναπτύξεως σε συστήματα υδατοκαλλιέργειών μπορούν να πωλούνται ως **“ζωντανά”** προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας σε ειδικές συσκευασίες (πχ μαζί με την ρίζα **“ζωντανό μαρούλι”**)

Τιμές παραγωγού - Κόστος παραγωγής

- “Γαλλική” σαλάτα: 0,30-0,32 € ανά τεμάχιο
- “Λόλα” 0,33-0,35 € ανά τεμάχιο
- “Ρωμάννα” 0,15-0,20 € ανά τεμάχιο
- Iceberg 0,65-0,70 € ανά τεμάχιο

Κόστος παραγωγής ανά στρέμμα:

- θερμοκηπιακή καλλιέργεια 750-950 €
- υπαίθρια καλλιέργεια 600-800 €

Τάσεις στην καλλιέργεια μαρουλιού στην Ελλάδα

- Οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες μαρουλιού αυξάνονται.
- Προτιμώνται τα “φυλλώδη” μαρούλια (Lollo Rosso και Lollo Bionda) η γαλλική σαλάτα και τα μαρούλια τύπου Iceberg
- Οι φυτεύσεις του μαρουλιού τύπου “Ρωμάνο” μειώνονται
- Αυξάνεται η καλλιέργεια των μαρουλιών τύπου Iceberg (κυρίως Εύβοια, Μεσσηνία)
- Στην Ν. Ελλάδα πωλείται με το τεμάχιο και στην Θεσσαλονίκη με το κιλό
- Εισάγονται μαρούλια και άλλα φυλλώδη κυρίως από την Ιταλία

Ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Εργαστήριο Λαχανοκομίας